

Ольга Борисівна Опихайло,

аспірантка кафедри педагогічної та вікової психології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ХАРАКТЕР ЗВ'ЯЗКУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНИМИ ФОРМАМИ ПРОЯВУ ГУМОРУ

Наведено стислий огляд підходів до концептуалізації новітніх уявлень про загальнолюдські цінності та відповідні їм “сильні” властивості особистості. Емпірично підтверджено, що особи зі схильністю до гелотофобії характеризуються більш низьким рівнем сформованості позитивних цінностей, водночас як особи зі схильністю до гелотофілії відрізняються більш активно вираженою соціальною позицією, а особам зі схильністю до катагеластиицизму притаманний більш низький рівень сформованості цінності “Поміркованість”. Результати дослідження можуть знайти практичне застосування у розширенні методів диференційної особистісної психодіагностики.

Ключові слова: гелотофобія, гелотофілія, катагеластиицизм, “сильні” риси характеру.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному постнекласичному етапі розвитку психологічної науки цілком виправданим здається відродження інтересу дослідників у галузі психології особистості до особливостей реалізації людиною гумору як потенційного аспекту психодіагностики особистісних характеристик. Раніше почуття гумору вивчали у зв'язку з інтелектуальними здібностями, темпераментальними ознаками, характером, адаптацією до зовнішніх чинників, взаємозалежністю особистості та ситуації тощо [2]. На основі припущення щодо зв'язку почуття гумору з внутрішньоособистісними конфліктами О. Г. Шмельов розробив “Тест гумористичних висловів” [4]. Е. Л. Носенко й О. О. Зайва [3] обґрунтували зв'язок змісту і форм прояву гумору як ресурсу психологічного подолання стресу з різними картинами внутрішнього світу особистості. У межах нового

напрямку досліджень особистості – позитивної психології – було запропоновано розглядати готовність людини до виявлення почуття гумору та позитивне реагування на гумористичні прояви оточуючих як одну з ознак так званих “сильних” особистісних властивостей [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У межах тенденції розвитку сучасної психодіагностики в напрямку її гуманізації особливу увагу почали приділяти вивченню позитивних сторін особистості та її функціонування. Дослідницький інструментарій для виявлення позитивних цінностей і властивостей особистості розроблено з урахуванням загальнолюдських цінностей (чеснот), серед яких виокремлено і трансцендентність, що тлумачиться як наявність у людини уявлень про зміст життя та відчуття власного зв'язку з навколишнім світом [5]. Саме до цінності “трансцендентність” позитивні психологи запропонували віднести гумор. Отже, гумор розглядається як форма прояву позитивного функціонування людини й ознака психологічного здоров'я, оскільки, як довели під час проведення емпіричних досліджень, дотримання цінностей робить людину щасливою, благополучною і здоровою.

В останнє десятиріччя було виокремлено низку нових форм прояву гумору [9; 11], таких як *гелотофобія* (страх опинитися об'єктом гумору), *гелотофілія* (схильність виступати об'єктом гумору) та *катагеластичизм* (схильність сміятися над іншими людьми). Гелотофобія і катагеластичизм асоціюються з високим рівнем нейротизму та психотизму людини, що не сприяє психологічному здоров'ю, низьким рівнем відкритості новому досвіду, що породжує страхи, негативними емоціями (страх і сором) тощо. Про наявність у людини психологічного здоров'я свідчить гелотофілія, що пов'язана з високим рівнем екстраверсії та низьким рівнем нейротизму [6; 8; 10].

Однак для формування більш повної картини внутрішнього світу гелотофобів, гелотофілів і катагеластичистів цілком доречно приділити увагу

дослідженню психологічних феноменів, які роблять життя людини гідним того, щоб жити (“сильних” рис характеру).

Метою статті є з’ясування кореляційного зв’язку між трьома формами прояву гумору та “сильними” особистісними властивостями.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Загальна кількість досліджуваних склала 125 осіб: 32 особи віком від 22 до 61 року різних професій, 30 студентів технічних спеціальностей денного відділення Дніпропетровського державного аграрного університету віком від 19 до 25 років, 63 студенти гуманітарних спеціальностей денного відділення Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара віком від 18 до 23 років.

З метою виявлення гелотофобії, гелотофілії і катагеластичизму було використано опитувальник ставлення до гумору та сміху “PhoPhiKat<45>” В. Руха і Р. Т. Пройера [9], адаптований О. М. Івановою з колегами [1]. Для діагностики вираженості позитивних ресурсів особистості було обрано новітню методичку сучасної позитивної психології “Цінності у дії”, розроблену М. Селігманом, К. Петерсоном та Н. Парк [5], яка була перекладена з англійської мови на українську у 2009 році Е. Л. Носенко і Л. І. Байсарою на базі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Підсумкові показники використання досліджуваними опитувальника ставлення до гумору та сміху “PhoPhiKat<45>” надали змогу з’ясувати, що 14,4 % (n = 18) представників обраної вибірки характеризуються наявністю легкої форми гелотофобії, 3,2 % (n = 4) – достатньо вираженої, 0,8 % (n = 1) – яскраво вираженої. 24,8 % (n = 31) досліджуваних характеризуються наявністю гелотофілії, 32,8 % (n = 41) – катагеластичизму.

Нижче подано результати перевірки наявності зв’язку між різними формами прояву гумору і рівнями сформованості сильних рис характеру, що входять до складу позитивної цінності “Мудрість”, за методикою “Цінності у дії” (таблиця 1).

Таблиця 1 – Результати кореляційного аналізу зв'язку форм прояву гумору зі складовими цінності “Мудрість”

		Гелотофобія	Гелотофілія	Катагеластичизм
“Сильні” риси характеру	Креативність	-0,1021	0,002	0,0465
		p = 0,257	p = 0,982	p = 0,607
	Допитливість	-0,364	0,1059	-0,0666
		p = 0,000	p = 0,240	p = 0,461
	Відкритість досвіду	-0,4163	0,0126	0,0067
		p = 0,000	p = 0,889	p = 0,941
	Любов до пізнання	-0,2514	-0,1028	-0,2013
		p = 0,005	p = 0,254	p = 0,024
	Відчуття перспективи	-0,3774	-0,1409	-0,0282
		p = 0,000	p = 0,117	p = 0,755

Як видно з таблиці 1, гелотофобія від’ємно корелює з усіма складовими цінності “Мудрість”, окрім креативності, а катагеластичизм – з любов’ю до пізнання.

У таблиці 2 наведено дані щодо наявності зв'язку між різними формами прояву гумору та рівнями сформованості сильних рис характеру, які входять до складу позитивної цінності “Сміливість”.

Таблиця 2 – Результати кореляційного аналізу зв'язку форм прояву гумору зі складовими цінності “Сміливість”

		Гелотофобія	Гелотофілія	Катагеластичизм
“Сильні” риси характеру	Хоробрість	-0,3337	0,0819	0,0693
		p = 0,000	p = 0,364	p = 0,442
	Наполегливість	-0,1467	0,1649	0,1204
		p = 0,102	p = 0,066	p = 0,181
	Чесність	-0,21	0,1087	-0,0097
		p = 0,019	p = 0,228	p = 0,914
	Ентузіазм	-0,403	0,2472	0,1336
		p = 0,000	p = 0,005	p = 0,138

Дані, подані у таблиці 2, свідчать про наявність значущого від’ємного кореляційного зв'язку гелотофобії з хоробрістю, чесністю й ентузіазмом.

Гелотофілія, навпаки, має значущий додатний кореляційний зв'язок з ентузіазмом.

Дані щодо наявності зв'язку між різними формами прояву гумору та рівнями сформованості сильних рис характеру, що входять до складу позитивної цінності “Гуманність”, наведено в таблиці 3.

Таблиця 3 – Результати кореляційного аналізу зв'язку форм прояву гумору зі складовими цінності “Гуманність”

		Гелотофобія	Гелотофілія	Катагеластичизм
“Сильні” риси характеру	Любов	-0,3333	0,1561	0,1224
		p = 0,000	p = 0,082	p = 0,174
	Доброта	-0,2863	0,1122	-0,0475
		p = 0,001	p = 0,213	p = 0,599
	Соціальний інтелект	-0,3642	0,0461	0,078
		p = 0,000	p = 0,610	p = 0,387

Як видно з наведених даних, гелотофобія від'ємно корелює з усіма складовими цінності “Гуманність”.

Таблиця 4 демонструє дані щодо наявності зв'язку між різними формами прояву гумору і рівнями сформованості сильних рис характеру, які входять до складу позитивної цінності “Справедливість”.

Таблиця 4 – Результати кореляційного аналізу зв'язку форм прояву гумору зі складовими цінності “Справедливість”

		Гелотофобія	Гелотофілія	Катагеластичизм
“Сильні” риси характеру	Громадянськість	0,0614	0,3218	0,0215
		p = 0,496	p = 0,000	p = 0,812
	Справедливе ставлення до оточуючих	-0,1715	0,1542	-0,1883
		p = 0,056	p = 0,086	p = 0,035
	Лідерство	-0,1956	0,1988	0,0348
		p = 0,029	p = 0,026	p = 0,700

Як подано у таблиці 4, гелотофобія від'ємно корелює з лідерством, а катагеластичизм – зі справедливим ставленням до оточуючих. Встановлено

значущий додатний кореляційний зв'язок гелотофільії з громадянськістю та лідерством.

У таблиці 5 подано дані щодо наявності зв'язку між різними формами прояву гумору і рівнями сформованості сильних рис характеру, що входять до складу позитивної цінності “Поміркованість”.

Таблиця 5 – Результати кореляційного аналізу зв'язку форм прояву гумору зі складовими цінності “Поміркованість”

		Гелотофобія	Гелотофілія	Катагеластичизм
“Сильні” риси характеру	Виbachливість	-0,0814	0,0669	-0,1525
		p = 0,367	p = 0,459	p = 0,089
	Скромність	0,2315	-0,0416	-0,2069
		p = 0,009	p = 0,645	p = 0,021
	Стриманість	-0,0196	-0,0158	-0,257
		p = 0,828	p = 0,861	p = 0,004
	Саморегуляція	0,0332	0,0032	-0,2459
		p = 0,713	p = 0,972	p = 0,006

Дані, подані у таблиці 5, свідчать про наявність значущого від'ємного кореляційного зв'язку катагеластичизму зі скромністю, стриманістю та саморегуляцією. Гелотофобія, навпаки, додатно корелює зі скромністю.

Дані щодо наявності зв'язку між різними формами прояву гумору і рівнями сформованості сильних рис характеру, які входять до складу позитивної цінності “Трансцендентність”, наведено в таблиці 6. Як видно з наведених даних, гелотофобія від'ємно корелює з вдячністю, надією та гумором. Гелотофілія і катагеластичизм мають значущий додатний кореляційний зв'язок з гумором.

Підбиваючи підсумки проведеного емпіричного дослідження, можна констатувати, що страх опинитися об'єктом гумору має значущий від'ємний кореляційний зв'язок з 14 “сильними” рисами характеру. Ми пропонуємо таке пояснення отриманих даних. До основних рис гелотофобів відносять низьку самооцінку, низький рівень задоволеності життям, замкненість, почуття страху перед невідомим, високий рівень тривожності, інтровертованості, нейротизму

та психотизму. Люди з гелотофобією нечасто мають позитивні почуття, часто переживають почуття сорому, печалю, гніву, не відчувають задоволення від гумору, не люблять шуткувати і сміятися в компанії інших [7; 10]. Крайніми проявами гелотофобії можуть бути параноїдні тенденції, яскраво виражена чутливість до образ, а також соціальне відчуження [11].

Таблиця 6 – Результати кореляційного аналізу зв'язку форм прояву гумору зі складовими цінності “Трансцендентність”

		Гелотофобія	Гелотофілія	Катагеластичизм
“Сильні” риси характеру	Цінування краси і видатних досягнень	-0,1086	-0,0873	-0,1563
		p = 0,228	p = 0,333	p = 0,082
	Вдячність	-0,3729	0,0967	-0,0354
		p = 0,000	p = 0,283	p = 0,695
	Надія	-0,3872	0,2187	0,1762
		p = 0,000	p = 0,014	p = 0,049
	Гумор	-0,4462	0,2511	0,1977
		p = 0,000	p = 0,005	p = 0,027
	Духовність	-0,151	0,0698	-0,017
		p = 0,093	p = 0,439	p = 0,850

Особливий інтерес становить зв'язок гелотофобії зі скромністю. Кореляційний аналіз не надає можливості визначити напрямок причинно-наслідкового зв'язку, тому неясно: є гелотофобія причиною скромності (оскільки страх зменшує ризик опинитися об'єктом гумору) чи її наслідком (наприклад, гелотофоби можуть недооцінювати власні досягнення і через це боятися насмішок).

Гелотофілія додатно корелює з ентузіазмом, громадянськістю, лідерством та гумором. За даними попередніх дослідників [8], схильність бути об'єктом гумору додатно корелює з екстраверсією і від'ємно – з нейротизмом. Гелотофілів можна описати як життєрадісних, балакучих, оригінальних, дотепних та розкутих. Такі індивіди інтерпретують сміх оточуючих не як ознаку своєї меншовартості, а як знак позитивної оцінки з боку оточення. Отже, спонукаючи інших сміятися над ними, гелотофіли не намагаються принизити

себе (що могло б бути показником низької самооцінки або нейротизму), а отримують задоволення від перебування у подібних ситуаціях [9].

Катагеластичизм від'ємно корелює з любов'ю до пізнання, справедливим ставленням до оточуючих, скромністю, стриманістю, саморегуляцією і додатно – з гумором. В. Рух та Р. Т. Проєр [9] стверджують, що люди, схильні до висміювання оточуючих, здатні не лише злегка кепкувати з інших. Поведінка катагеластичистів може містити в собі певну антисоціальну складову. Наприклад, такі люди зазвичай дотримуються думки, що сміх над іншими є частиною повсякденного життя і що люди, яким не подобається бути об'єктами гумору, повинні давати відсіч. Якщо ж останні не в змозі цього зробити, вони повинні звинувачувати виключно себе. Катагеластичисти не відчувають докорів сумління, сміючись над іншими. На відміну від гелотофілів вони не намагаються бути об'єктами гумору, хоча й не бояться сміху оточуючих.

Висновки. Аналіз результатів проведеного дослідження надає можливість говорити про наявність значущого кореляційного зв'язку між трьома формами прояву гумору та “сильними” особистісними властивостями. Так, гелотофоби мають більш високі показники скромності і більш низькі показники допитливості, відкритості досвіду, любові до пізнання, відчуття перспективи, хоробрості, чесності, ентузіазму, любові, доброти, соціального інтелекту, лідерства, вдячності, надії та гумору. Особи, які характеризуються наявністю гелотофілії, мають більш високі показники таких “сильних” властивостей як ентузіазм, громадянськість, лідерство і гумор. Досліджувані, які характеризуються наявністю катагеластичизму, мають вищі показники за такою складовою цінності “Трансцендентність” як гумор і нижчі – за такими “сильними” рисами характеру як любов до пізнання, справедливе ставлення до оточуючих, скромність, стриманість та саморегуляція.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані з вивченням закономірного зв'язку гелотофобії, гелотофілії і катагеластичизму зі стійкими індивідуально-психологічними й особистісними властивостями на представниках різних культур.

Список використаної літератури

1. Иванова, Е. М. Апробация опросника отношения к юмору и смеху PhoPhiKat<45> на российской выборке / Е. М. Иванова, Е. А. Стефаненко, Р. Т. Проер, В. Рух, С. Н. Ениколопов // Теоретические и прикладные проблемы медицинской (клинической) психологии (к 85-летию Ю. Ф. Полякова): сборник материалов Всероссийской юбилейной научно-практической конференции / под общей ред. Н. В. Зверевой, И. Ф. Рожиной. – М., 2013. – С. 59–61.
2. Мартин, Р. Психология юмора / Р. Мартин; [пер. с англ. под ред. Л. В. Куликова]. – СПб. : Питер, 2009. – 480 с.
3. Носенко, Е. Л. Походження, зміст та форми виявлення гумору як ресурсу психологічного подолання / Е. Л. Носенко, О. О. Зайва // Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка та психологія. – Дніпропетровськ, 2004. – № 7. – С. 22–31.
4. Шмелев, А. Г. Психосемантика юмора и диагностика мотивов / А. Г. Шмелев, В. С. Болдырева // Мотивация личности (феноменология, закономерности и механизмы формирования). – М., 1982. – С. 108–119.
5. Peterson, C. Character strengths and virtues: A handbook and classification / C. Peterson, M. E. P. Seligman. – New York : Oxford University Press, 2004. – 590 p.
6. Platt, T. The emotions of gelotophobes: Shameful, fearful, and joyless? / T. Platt, W. Ruch // Humor : International Journal of Humor Research. – 2009. – Vol. 22. – № 1/2. – P. 91–110.
7. Proyer, R. T. Enjoying and fearing laughter: Personality characteristics of gelotophobes, gelotophiles, and katagelasticians / R. T. Proyer, W. Ruch // Psychological Test and Assessment Modeling. – 2010. – Vol. 52 (2). – P. 148–160.
8. Ruch, W. Beyond being timid, witty, and cynical: Big five personality characteristics of gelotophobes, gelotophiles, and katagelasticians / W. Ruch, C. Harzer, R. T. Proyer // International Studies in Humour. – 2013. – Vol. 2. – № 1. – P. 24–42.
9. Ruch, W. Extending the study of gelotophobia: On gelotophiles and katagelasticians / W. Ruch, R. Proyer // Humor : International Journal of Humor Research. – 2009. – Vol. 22. – № 1/2. – P. 183–212.
10. Ruch, W. Who fears being laughed at? The location of gelotophobia in the Eysenckian PEN-model of personality / W. Ruch, R. Proyer // Personality and Individual Differences. – 2009. – № 46. – P. 627–630.

11. Titze, M. Treating gelotophobia with humordrama / M. Titze // Humor & Health Journal. – 2007. – Vol. XVI. – № 3. – P. 1–11.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор Носенко Е. Л.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2014.

Оныхайло О. Б. Характер связи психологических свойств личности с разными формами проявления юмора

Приведен краткий обзор подходов к концептуализации новейших представлений об общечеловеческих ценностях и соответствующих им “сильных” свойствах личности. Эмпирически подтверждено, что люди со склонностью к гелотофобии характеризуются более низким уровнем сформированности позитивных ценностей, в то время как люди со склонностью к гелотофилии отличаются более активной выраженной социальной позицией, а людям со склонностью к катагеластии присущ более низкий уровень сформированности ценности “Умеренность”. Результаты исследования могут найти практическое применение в расширении методов дифференциальной личностной психодиагностики.

Ключевые слова: гелотофобия, гелотофилия, катагеластиизм, “сильные” черты характера.

Opykhailo O. B. The relationships between the psychological personality traits and different forms of humor manifestation

Psychological studies of humor have been attracting the attention of personality researchers since long, but the recent focus on humor as a transcendental character strength has opened up new prospects for investigating humor as a likely aspect of the differential personality psychodiagnostics.

A few years ago the mainstream psychology researchers identified three new laughter-related concepts: gelotophobia, gelotophilia and katagelastism. German psychotherapist M. Titze coined the term gelotophobia for describing the fear of being laughed at. Gelotophobia is manifested in behavior by dysfunction of the harmonious interplay of physical motions and social withdrawal. Although gelotophobes long for human proximity, acknowledgement, and love, they constantly distance themselves from others. The term gelotophilia is used for describing the individuals who tolerate and enjoy being laughed at by others. The term katagelastism is used to describe individuals who actively seek and enjoy situations in which they can laugh at others.

At present gelotophobia as well as the interrelated forms of humor perception and manifestation are interpreted as individual difference phenomena. In this capacity these new forms of laughter behavior have not yet been studied sufficiently in the personality research.

The objective of the present study was to examine on the sample of 125 adult research participants the correlations between the dispositions to ridicule and being laughed at and self-reported character strengths.

The results demonstrated that gelotophobia was negatively related to fourteen out of the twenty-four character strengths. Gelotophilia was positively correlated with zest, team work and leadership. Katagelasticism was negatively related to love of learning, fairness, modesty, prudence and self-regulation.

The empirical data demonstrate that gelotophobia, gelotophilia and katagelasticism can be located in the framework of the VIA-classification.

As a limitation of the study, it should be noted that the results presented here primarily rely on self-rating data. Further research is needed utilizing both self- and peer-rating data to validate the findings. But even at this point there are grounds to claim that research findings open up new prospects for using the observations of humor-related behavior for the implicit personality assessment. The fear of being laughed at, easily recognized in the course of the interpersonal interaction, can be interpreted as predictive of the existence of some inner personality conflicts.

We see the prospects of continuing this line of research in the psychotherapeutic practice.

Keywords: *gelotophobia, gelotophilia, katagelasticism, character strengths.*